

HITÖRÖKSÉGÉRT VALÓ KÜZDELEM.*)

II. Sámuel 23. r. 16. v. „Akkor a három vitézek által vágák magokat a Filiszteusok táborán, és meritének vizet a Bethlehemi forrásból, mely a kapu előtt vala; melyet elhozának, és vivének Dávidnak. De nem akara abból inni, hanem kitölté azt az Úrnak.“

Akkor a három vitézek által vágák magokat a Filiszteusok táborán és meritének vizet a Bethlehemi forrásból, mely a kapu előtt vala; melyet elhozának és vivének Dávidnak. De nem akara abból inni, hanem kitölté azt az Úrnak. És mondá: Távol legyen tőlem, hogy én ezt miveljem: avagy azoknak az embereknek véreket igyam-e meg, kik életöket halálra vetvén, mentek el a vizért? És nem akará azt meginni. Mind ama szembetűnő események között, a melyek Izrael országa legnagyobb fejedelmének életéhez fűződnek, kevés van a melyik élénkebben állítaná őt képzeletünk elé, mint az, melyet alap igénkben felolvastam. Ez nem csak ama távoli multba enged bepillantánunk, mely vad tettekben, harczias küzdelmekben és különös csodákban oly gazdag, hanem azt is nyilván mutatja, hogy a költő királyt ugyanazok a nagy eszmék és magasztos érzelmek lelkesítették, a melyek minden időben a valódi szép jellemnek és igazi lelki bátorságnak nélkülözhetetlen kellékei. De másfelől azt is hathatósan bizonyítja, hogy az ő nemes lelkesedését nem hűtötték le, s látnoki tehetségét nem homályosították el az akkori zavargós idők nyugtalanságai és egyenetlenségei; sőt még mély vallásos érzelmei sem tompultak el azokban a vad és véres tusákban, melyeket kénytelen volt folytatni. A királyi székben, a csatamezőn és a magános vadonban lelkileg Istennel társalgott s

*) E beszédet Kovács János, szerkesztő társunk, kit vallásközönségünk E. K. Tanácsa a Brit és Külföldi Unitárius Társulat ez évi közgyűlésére képviselőül küldött volt, angol nyelven tartotta az ottani unitáriusok „Kentish Town-i templomában“ Londonban jun. 12-én.

egyformán ragaszkodott hozzá az öröm és bánat óráiban. S a midőn a véték sulya lelkére nehezedett, nem igyekezett lelkiismeretét elhallgattatni, vagy bűnét eltagadni, hanem őszintén és sovároghva esdekelt bocsánatért, a mindeneket látó és tudó Isten színe előtt.

Az alapigékben rajzolt jelenet oly hatásos és oktató, hogy az abból származó erkölcsi tanulságot minden megerőltetés nélkül lelki szemeink elé állíthatjuk. Izrael országára szomoru napok következtek. A nemzetnek legelkeseredettebb ellenségei — a filiszteusok — betörték az országba, elfoglalták Bethlehemet s a körülte levő sikságot. Dávid király egy közeli erődbe vonult vissza, hogy sergét megerősítse s az ellentállásra szervezze. S midőn a lemenő nap utolsó sugaraival megáryozta a várfokot, a király mély gondolatokba merülve állott ott s tekintetét Bethlehemre, ifjúkori lakhelyére vetette, mely most az ellenség kezében volt. És a mikor a kapu mellett levő forrás körül összegyűlt csoportot megpillantá, a napbarnította sziklák között tikkadtan és kimerülve így kiáltott fel: „Oh, ha valaki nekem vizet adna innom a bethlehemi forrásból, mely a kapu előtt van!“ E szavak hű kíséróinek füleiben nem hangzottak el nyomtalanul. Mert alig haladott le a nap s tünt el az esti fény: három elszánt férfi leereszkedik a sziklás erődből, hol a király tartózkodék, keresztül török a filiszteusok táborát, s a hajnali pir előtt, sebeik és fáradtságaik tekintetbevétele nélkül, visszatérnek, egy ital vizet hozva szeretett urok számára. De ő nagy lelküségében s önmagáról való megfeledezésében nem akara abból inni, hanem kiönté azt az Urnak. Távol legyen az tőlem oh Uram — így szól — hogy én ezt miveljem: avagy nem azoknak a férfiaknak véree ez, a kik életök koczkáztatásával mentek el vizért? És ezért nem akará azt meginni.

K. H. Dávid király hős embereinek eme nemes tette és uroknak megindító felelete mindnyájunkra mély benyomást kell hogy gyakoroljon és maradandó érdekeltséget kell hogy ébresszen bennünk. Mert jóllehet, hogy amaz eseménynyel kapcsolatban levő körülmények teljesen különböznek azoktól, melyekben jelenleg élünk és mozgunk; jóllehet, hogy a mult emez emberei a mienktől egészen különböző befolyás alatt növekedtek és éltek: mégis e külső változások mellett a mi ne-

mesebb természetünk mintegy érezteti velünk az emberi élet, cselekvés és tapasztalat ugyanazonosságát minden időben. Így például, igen szembeötlő és tagadhatatlan hasonlat van, az oly drágán megvásárolt pohár vizet kezében tartó Dávid király helyzete és a mi saját helyzetünk között, a kik örökösei vagyunk oly jogok és kiváltságoknak, melyeket mások, vagy életök árán vagy nehéz küzdelmeikkel szereztek meg számunkra.

Mind a vallásos, mind a politikai élet mezején szent és megbecsülhetetlen adományok birtokába jutottunk, a melyekért határtalan köszönettel kellene adóznunk. A lelkiismeret és gondolat szabadságát, a szabad vizsgálódás jogát és a szólás-szabadságot a mult idők elszánt hős férfiai a bigottság rab-szolgái, a tévedések és sötétség fentartói ellen folytatott, hosszas és erős tusákban biztosították számunkra.

Igen! sem az önök hazájában, sem az enyémben e kiváltságok nem létesültek könnyen. Az irás szavaival élve: „sok szomorúságba kerültek.“ A mi kezeinkbe érett gyümölcsként hullottak, de az előttünk élő nemzedékek csak önfeláldozó hűség és gyakran halálos küzdelem árán jutottak az eredményhez. Elődeinknek szembe kellett szállniok a hatalommal és erőszakkal, szenvedni a bizonytalan reménység kínait s mindennapi martyságban tölteni életüket azért, hogy az utánok következő nemzedékek szellemi szabadságot örökölhessenek, s mint szabad emberek, úgy élhessenek Isten előtt.

Akár a politikai szabadságért való küzdelmet tekintsük, mint „Runnymede“-nél*) vagy „Marston-Moor“-nál, akár a lelkiismeret szabadságáért való önfeláldozást, melyet Angolhon legnemesebb fiai 1662-ben tanusítottak: mindkét esetben az önök elődei a haladás ösvényét önök előtt egyengették s könnyűvé tették. És a midőn önök ezt érzik és méltányolják, mint hazafiak, nem kevésbé kell érezniök és méltányolniok úgy is mint szabad keresztényeknek. Koronként, a midőn Isten ígéje kedves volt, vagy a midőn az igazságot elrejtteni igyekeztek azok, kik a vallásos ismeretek templomának kulcsait kezökben tartották, a mult idők hősei a szellemi önkény táborának sorait keresztül törték s az igazság forrásából élővizet meritettek, hogy az eltikkadtak lelki szomját megenyhítsék.

*) E réten adatott ki a „Magna Charta.“

Vagy hogy világosabban és határozottabban szóljak, Anglia a reformatio után egy tekintetben hasonlított Palesztínához, a midőn az izraeliták meghódították. Valamint a pogány törzsek csak félig voltak elnyomva s folytonosan megtámadták az izraelitákat: épen úgy az angol reformátorok csak félig separték volt el a római egyház visszaéléseit és a papi-csel láthatatlan formaságai s az ijesztés még egyszer romboltak és pusztítást idéztek elő a Krisztus egyházában. Ezenkívül a polgári hatalom — a kard hatalma — ülte diadalát a szellem országa felett; földi érdekek s szentségtelen szenvedélyek erőszakoskodtak a lelkiismeret birodalmában, s a Krisztus egyháza Angliában, elvesztve tisztaságát és erőteljességét, arra törekedett, hogy ne e világból való országnak tekintessék. Ekkor merészen lerázták az önök ősei a nemzeti Sion porát lábaikról s menekülve annak szellemi szolgaságából, sátraikat a társadalmi életből való kizárás s a polgári jogoktól való megfosztás örömtelen vadonjaiban ütötték fel. És ezt ők nem rögtöni elégedetlenségből, nem személyes gyűlölségből, sem pedig vak buzgóságból cselekedték, hanem azért, mivel el voltak határozva követni az igazságot, bármerre vezeti őket; azért mivel inkább szerették a szabadság üde légkörében élni, mint szivni azt a romlott levegőt, mely eltompítja a finomabb érzéseket. És ámbár a szabadelvű kereszténység ezen vezetői tántoríthatatlan hűségük miatt ha nem is kerültek (legalább a későbbi időkben) tényleg máglyára, és csak ritkán követtek el rajtok személyes erőszakot: mégis igen gyakran nehéz próbákat kellett kiállaniok s martyrságot szenvedniök. Hitökért való gyűlölet, kedves barátoktól való elszakítás, hivatali állásuk s vagyonok elvesztése s több ilyenek voltak a keserű poharak között, melyeket ki kellett üríteniök. Mindezek sok fájdalmat okozhattak s kétségkívül nem közönséges erkölcsi bátorságról tanuskodtak. És mégis nagyon sokan ama derék emberek közül nyugodt arcczal, nyílt homlokkal türték a legszigorubb üldözéseket, a meggyalázó szavak suttagásait s átkait azoknak, a kik egyedül magukat tartották az isteni kegyelem igazi és kizárólagos örököseinek.

Igy volt ez az én hazámban is.

Mi is egy hosszú sorát mutathatjuk fel az erős és elszánt hős férfiaknak, minők: Dávid Ferencz, Enyedi György, Almási G. Mihály, Szentábrahám Mihály stb. kik

nagy szolgálatot tettek a szabadelvű vallás ügyének. A tiszta és erős meggyőződés hangján s minden habozás nélkül beszéltek s munkáltak a háboru zajában és politikai viszályok közepett is és arra törekedtek, hogy az egyházban s az államban új és nemesebb életet teremtsenek. Ők nem támaszkodtak sem erőszakra, sem követelésekre, sem nem hajhászták a népszerű kegyet, hanem egyedül az igazság isteni erejében bíztak s ettől lelkesítve oly hűséggel és hitökhöz való szilárd ragaszkodással küzdöttek, minőt a szentek összes kalendariumában is ritkán lehet találni.

E szerint az ősök nemes törekvéseinek s az ég által koronázott eredménynek köszönhető, hogy az igazság diadalmaskodott az ámitás felett, és hogy szabadság és béke váltották fel az elnyomatást és czivódást. Az ők önfeláldozó küzdelmök árán élvezzük ma a hit- és gondolatszabadságot teljes mértékben, mind a természeti törvények, mind az isteni gondviselés utainak tanulmányozásában; továbbá a kereszténységnek oly szabadság levelét hagyták örökségképpen reánk, a mely nem ismer más erőszakot, mint a szabad meggyőződés és rábeszélés királyi módorát; nem ismer korlátokat, hanem az igazság határtalan birodalmában tetszés szerint szállong. Ime, ezekből világos, hogy mi a multnak adóssai vagyunk, s legdrágább kincsünket — kiváltságainkat — az elhunytaknak köszönhetjük, mert: mások küzdöttek és munkáltak s mi az ők fáradságaik gyümölcseit élvezzük.

De nagyon kétes, ha vajjon mi teljesen méltányoljuk-e a keresztény szabadságot s megbecsüljük-e úgy, a mint kellene lelkünknek eme drága gyöngyét? . . .

Ha igen, — és ha néha hálánkat hidegülni érezzük — képzeljük magunkat, ha tudjuk, azoknak a helyzetébe, a kik orthodox oktatásban és benyomás alatt nőttek fel és a kik egyszer hirtelen arra a gondolatra ébrednek, hogy ők egy elkárhozott világban, egy haragos Isten boszuja alatt élnek. Képzeljük el, ha lehet, azt az értelmi torturát, mely azon elviselhetetlen gyanuból származik, hogy a mi természetes kételyeink nem egyebek, mint örökös kárhoztatásunkra való intők; hogy észszerű vizsgálódásaink: a lélek ellenségének titkos kísértései; hogy az ön magunk becsülése: nem egyéb mint büszkeség, mely fellázad a megsértett ég ellen; hogy a lehetetlen és ellentmondó dolgoknak nem hivése: a hitetlen szív készteté-

séből keletkezik; hogy Krisztusnak, mint embertársunknak elismerése: annyi mint az Isten fiának újbóli keresztrefeszítése és nyílt meggyalázása. Valósítsuk ha lehet, az ily kinteljes lelki helyzetet és sokkal élénkebben felfogjuk, hogy minő „istenitélettől“ szabadultunk meg; s hogy milyen áldott dolog az a szellemi és lelki szabadság, az az értelmi bátorság s az az igazság keresésben való készség, a mely a bethlehemi forrásból való üdítő ital vizet alkotja és a mely a korábbi idők, bátor férfiaknak vére és könnye árán biztosított számunkra.

Vagy ha a rajzolt kép sötét oldala nem birná hálaadásra indítani szivünket, forlitsuk tekintetünket annak derültebb oldalára s vizsgáljuk meg, vajjon nincs-e valami becses, maradó, szivreható, vigasztaló, felemelő és lelkesítő, hogy érzelmeinket hála hangolja s lankadni kezdő buzgóságunkat felélessze? . . .

Hát nincs semmi egy mindenható és kegyelmes atyában való hitben és tanban, egy olyan atyában, ki szeretetteljes karokkal veszen körül boldogságunk derült napjaiban épen úgy, mint a szenvedések és bánat nehéz perczeiben? Hát semmi vonzó sincs a Krisztus életében és jellemében ha úgy tekintjük őt az erkölcsi igazság és égi bölcsesség megnyerő szavaival, mint az emberi kitűnőség legmagasztosabb mintaképét? Nincs semmi egy mindent magában foglaló vallásban, mely központja legmagasztosabb érzelmeinknek, mely oda irányul, hogy életünket minden viszonyaiban tökéletesítse és megneemesítse, s arra a dicsőségnek egy fénysugarát hintse ama világosságból, mely a mi mindennapi tapasztalatunk homályos fellegéből megközelíthetlen?!

Ha tehát a mi drága hitünkben és vallásunkban van valami olyan a mi hathat az értelemre s megszenteli a szívet; ha felette áll ama hitnézeteknek, a melyek megalázzák az Isten jellemét s eltorzítják a Krisztus valódi képét; ha olyan vallás a miénk, a melynek állandóságát úgy erkölcsi természetünk törvényei, valamint a tudományos felfedezések biztosították és a melyben a józan ész, kegyesség, hit és ismeret újra visszafoglalták illő helyeiket és az isteni magasztalatot: ne késsünk és ne vonakodjunk az illő elismerést és hálát leróni azok iránt, a kik sok méltatlan szenvedés és meg nem érdemlett gunyolódás árán szereztek meg számunkra s adták ke-

zünkbe a pohár élő vizet, hogy az igazság után szomju-
kozó lelkünket megenyhítsük.

Tegyük fel, tehát, hogy mi is, mint Dávid király, a mi-
dön a pohár vizet kezében tartotta, az oly drágán szerzett
adománynyal kezünkben, úgy állunk ama vitéz és lelkes sereg
hallgatag jelenlétében, mely érettünk a „hit nemes har-
czát megharczolta“ s így állva és szemlélve azt a
mezőt, hol az ők vérnymaik felfedezhetők, az az innepélyes
kérdés jöhet ajkainkra: Hát mit tegyünk az örökséggel a
melyet őseink hagytak reánk?... önelégülten és nyugodtan
kiüritjük a poharat és elfelejtjük megköszönni az adomá-
nyozónak?... Vagy pedig a képzelet és divat szavára könny-
nyelműen eldobjuk magunktól, nem gondolva arra, hogy az ár, a
melyen megvásároltatott, a nálunknál sokkal jobb és méltóbb
emberek vére vala?... Vagy, Izrael nagy királyához hason-
lóan, mi is elfogadjuk e megbecsülhetetlen ajándékot a ná-
lunknál erősebb hittel és vallásosabb érzellemmel bíró férfiak
kezeiből, s innepélyesen Istennek szenteljük, szívünk hála ál-
dozatául, s újabb lelkesedést meritve, nemes fogadást teszünk,
hogy az ők munkájokat folytatjuk s Isten akaratát teljesít-
jük mindaddig míg a halál „nyugalomra szólít, mely
fennmarad az isten népének.“

Vagy hogy mellőzzem a képes kifejezéseket s világosab-
ban szóljak; miután egy szabadelvű és észszerű vallásnak
nagy jótéteményeiben s áldásaiban részesültünk: csak egye-
dül a saját javunkra és lelki nyugalomunkra gondolunk-e? Vagy
fáradtan, szomorúan és bizalmatlankodva összedugott kézzel
leülünk, mivel törekvéseink eredményteleneknek mutatkoznak
s a siker, ugylátszik, igen későre jó?!... Vagy töprengé-
seinket, aggodalmainkat félretéve beállunk azok sorába, a kik
megelégesznek avál, ha a hitformákat számukra parlamenti
végzések s titkos tanácsi határozatok útján alkotják?!.. Vagy
ellenkezőleg, szabadon és kész akarva állunk e nagy ügy szol-
gálatába, mihelyt a kötelesség szólít s minden félelem és vo-
nakodás nélkül szenteljük magunkat a Krisztus igazi egyhá-
zának. En erősen hiszem ker. testvérek, hogy mindnyájunk hő
óhaja és komoly elhatározása, a reánk szállott előnyöket s
áldást a legczélszerűbben s nemesebben felhasználni s Isten
dicsőítésére szentelni.

Hadd hunyják be szemeiket mások — ha úgy akarják

— az értelem világa előtt, s nem figyelve a józan észre s a lelkiismeret sugallatára, hadd kövessék vakon embertársaik parancsát. Hadd vegyüljenek a kishitűek és félelkek is ama tömeg közé, a mely a népszerű zászlók körül csoportosul, mivel fél a sadduceusok gunyjától s a farizeusok haragjától.

De önök reméllem, szüntelen emlékezni fognak, hogy arra a helyzetre, melyben vannak, nagy felelősség van ruházva. Mivel mind azt, a mi egyházunk dicsőségét alkotja, az eldők hűségének és kitartásának köszönhetjük, le vagyunk kötelezve arra, hogy az általuk oly nemesen és merészen elkezdett munkát tovább folytassuk. Ők bátran keresztül törték az igazság ellen vetett korlátokat s élő vizet merítettek az utánok jövő nemzedék számára. Jóllehet a tiszta forrás birtokunkban van, de az ahoz vezető ösvényt teljesen tisztává kell tenni, s szabadon hagyni a forrást a nemzetek gyógyítására. Még most is ott vannak körülte ama setét és félelmes árnyak, a melyek oly sokáig megakadályozták a gyenge, jóllehet aggódo lelkek közeledését. Még most is ott olálkodik a bethlehemi képletés kut körül: a babona a képre ható ijesztgetéseivel, a bigottság, fenyegető arczával, a tévely pánczélba öltözve s kezében az álbölcsesség kalapácsát tartva, az előítélet szigoru tekintetével, az önérdék sovár és kielégithetlen pillantásaival, a divat fecsegő beszédével, és végre a kincsekkel telemarok, mely mindenfelé integet.

Épen azért erkölcsi és szent kötelessége mindnyájunknak s mindazoknak, a kik a szabad keresztény egyház táborában velünk tartanak, szembe szállani ez ellenségekkel s az igazság kardjával megértetni velők, hogy ők vakon harcolnak egy rossz ügy mellett.

Ugy van! az élő viz kutjához vezető utat meg kell tisztítani a sötétség hatalmának ügynökeitől s az igazság ellenségeitől, hogy a jövő nemzedékek szellemi szomjukat tiszta forrásból enyhithessék. S a kut fölé arany betűkkel kell felírni a szavait annak, a ki szoros összeköttetésben áll a bethlehemi névvel s a ki így szól: „H a v a l a k i s z o m j u h o z i k , j ö j j ö n é n h o z z á m é s i g y é k .“ (Ján. 7, 37.)

A helyett, hogy csak saját egyéni élvezeteinket keresnők, Isten a kedvező alkalmat kezünkbe adta t. i. valósítani

nagyszerű művét ama jeleseknek, kiknek nyomdokaiba lépünk. És ha kevés sikert aratunk is, azért nem kell mindjárt leveretnünk s elcsüggednünk. Tudva van, hogy a nagy célok lassanként érlelődnek s a nagy eredmények is igen gyakran későre éretnek el. Épen ezért nekünk kitartással, következetességgel s a cél iránti nemes lelkesedéssel kellene folytatni munkásságunkat abban a tudatban, hogy mind az, a mit tehetünk abból áll: hogy szántsunk a vallás mezején, „plántáljunk és öntözzünk“ mert Isten egyedül az, a ki előmenetelt adhat.

Kedves ker. testvérek! ezt a nagy munkát, melyet az önök hazájában és az enyémben ős atyáink, kik most Istennél vannak, oly méltóan végeztek, mi a tulajdonképeni Magyarországon még nagyobb hatással óhajtjuk folytatni egy Budapesten építendő templom által, s az által, hogy a fővárosban állandó isteni tiszteletet szervezzünk szabadelvű vallásunk érdekében. Mi reméljük, hogy az állandó isteni tiszteletet még az öszön megnyithatjuk, a melynek valósításához önök s amerikai testvéreink oly nagylelkűen hozzájárultak. S ha önök körülményeikhez képest az egy igaz Isten tiszteletére építendő templom alapot kegyes adományaikkal növelni sziveskednek, örök hálára fogják kötelezni budapesti hitrokonaikat.

KOVÁCS JÁNOS.
